

AGNIESZKA WRZOCZALSKA¹

ROLA KOBIEC NA OBSZARACH WIEJSKICH²

Streszczenie: Na obszarach wiejskich w naszym kraju mieszka relatywnie duży odsetek polskich kobiet. Większość z nich jest zadowolona z zamieszkania na tych terenach oraz dostrzega znaczącą poprawę ogólnej ich sytuacji, jaka miała miejsce w ostatnich latach. Niezależnie od tych pozytywnych sygnałów, należy podkreślić, iż już w pierwszych latach akcesji Polski do UE nastąpiły istotne przekształcenia w funkcjonowaniu rolnictwa i na obszarach wiejskich, gdzie nastąpił proces coraz mniejszego uzależnienia gospodarki wiejskiej od sektora rolnego. Na terenach wiejskich wzrastała liczba rodzin bezrolnych, a rolnictwo stwarza możliwość zatrudnienia coraz mniejszej liczby osób. W niniejszej pracy analizowano: wybrane uwarunkowania społeczno-demograficzne ludności wiejskiej, charakterystykę gospodarstw prowadzonych przez kobiety oraz podjęto próbę oceny sytuacji i roli kobiet na obszarach wiejskich.

Słowa kluczowe: obszary wiejskie, kobiety, rolnictwo

WPROWADZENIE

Celem niniejszej pracy jest próba określenia roli kobiet na obszarach wiejskich i w rolnictwie poprzez analizę wybranych uwarunkowań demograficznych, analizę poziomu wykształcenia ludności wiejskiej (w tym kobiet wiejskich) oraz charakterystykę gospodarstw prowadzonych przez kobiety. Podjęto także próbę oceny sytuacji kobiet na obszarach wiejskich.

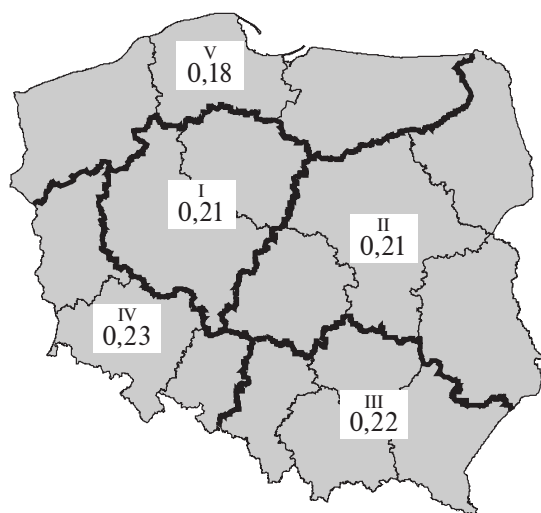
Materiał badawczy stanowią wyniki badań ankietowych IERiGŻ-PIB przeprowadzonych w 2011 roku wśród 8477 rodzin wiejskich, z czego 3331 rodzin posiadało gospodarstwa rolne o powierzchni większej niż 1 hektar użytków rolnych (UR). Rodziny objęte badaniem znajdowały się na terenie 76 wsi położonych w różnych

¹ Autorka jest pracownikiem naukowym w Instytucie Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej-PIB w Warszawie (e-mail: wrzochalska@ierigz.waw.pl).

² W artykule wykorzystano badania ankietowe przeprowadzone w Instytucie Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej-PIB w Warszawie.

regionach kraju (rys. 1). Dobór wsi objętych badaniem miał charakter celowy i reprezentatywny ze względu na cechy społeczno-ekonomiczne oraz strukturę agrarną gospodarstw rolnych położonych w granicach wyróżnionych regionów. Wszystkie rodziny zamieszkujące na terenie wybranych wsi zostały objęte badaniem ankietowym. Zakres zgromadzonych informacji był szeroki i dotyczył wielu aspektów życia ludności wiejskiej i funkcjonowania gospodarstw rolnych, w tym ważną cześcią były uzyskane dane i informacje zebrane od wiejskich kobiet, a dotyczące ich potrzeb, zamierzeń i głównych problemów. Ogółem zebrano informacje o ponad 14 tysiącach wiejskich kobiet (49,6% ogółu zbadanych osób). W rodzinach rolniczych ich odsetek wynosił 48,8%, a w bezrolnych 50,3%.

Przy określaniu dynamiki zachodzących zmian, punktem odniesienia były wyniki badań analogicznej zbiorowości głównie w 2000 i 2005 roku. Materiał z badań terenowych został uzupełniony o dane statystyki masowej GUS.

RYSUNEK 1. Położenie wsi oraz wielkość próby badawczej IERiGŻ-PIB w 2011 roku w podziale makroregionalnym

FIGURE 1. Location of villages and IAFE-NRI sample size in 2011, in macro-regional terms

Poszczególnym makroregionom odpowiadają następujące oznaczenia i województwa: środkowozachodni (I) – kujawsko-pomorskie i wielkopolskie; środkowowschodni (II) – mazowieckie, lubelskie, łódzkie i podlaskie; południowo-wschodni (III) – małopolskie, podkarpackie, śląskie i świętokrzyskie; południowo-zachodni (IV) – dolnośląskie, lubuskie i opolskie; północny (V) – pomorskie, warmińsko-mazurskie i zachodniopomorskie. Liczby oznaczają wielkość badanej próby określonej procentem rzeczywistej liczby gospodarstw indywidualnych położonych w obrębie danego makroregionu.

Źródło: Badanie ankietowe IERiGŻ-PIB, 2011.

UWARUNKOWANIA DEMOGRAFICZNE

Na obszarach wiejskich w naszym kraju mieszka znaczący odsetek polskich kobiet. Według danych GUS [Rocznik Demograficzny 2012] jest to blisko 7,6 mln osób, co stanowi 38,2% ogółu Polek. Mediana wieku kobiet na wsi w roku 2012 wynosiła

38,1 roku (42,2 roku w miastach). W wieku przedprodukcyjnym było 20,5% kobiet, w produkcyjnym 58,1%, a w poprodukcyjnym 21,4%. W stosunku do lat wcześniejszych w strukturze wiekowej kobiet zwiększył się odsetek kobiet w wieku produkcyjnym (z 52,3% w roku 2000 oraz 55,8% w roku 2005) do wspomnianych 58,1% w roku 2012. Podkreślenia wymaga fakt, iż od roku 2000 do roku 2012 ogólna liczba kobiet na obszarach wiejskich wzrosła o około 280 tys., przy czym powiększyła się liczebnie zbiorowość osób po 70. roku życia, w tym szczególnie liczba osób powyżej 80 lat. W roku 2012 takich kobiet na obszarach wiejskich było 400,1 tys. Jeszcze w roku 2000 było to 232,6 tys. Była to większa liczebnie zbiorowość niż w odniesieniu do grupy mężczyzn (w analogicznym okresie wzrost ze 107,3 tys. do 169,8 tys.). Ten wyraźnie zarysowany proces starzenia się społeczeństwa można odbierać jako jeden z wyznaczników upodabniania się środowiska wiejskiego do miejskiego.

Z analizy bazy danych ankietowych wynika, iż w 2011 roku w rodzinach rolnych kobiety w wieku produkcyjnym stanowiły 66,5% (w tym w produkcyjnym mobilnym 35,8%) ogółu kobiet, a w rodzinach bezrolnych 56,2% (w tym w produkcyjnym mobilnym 39,5%).

WYKSZTAŁCENIE I PRZYGOTOWANIE Kobiet WIEJSKICH DO PRACY W ROLNICTWIE

W Polsce w ostatnim dziesięcioleciu, odnotowano znaczną poprawę poziomu wykształcenia formalnego ludności (w tym kobiet), zarówno zamieszkałej w miastach, jak i na obszarach wiejskich, szczególnie pozytywne zmiany odnotowano odnośnie do wykształcenia na poziomie wyższym i średnim. Należy jednak zaznaczyć, iż nadal utrzymują się różnice w obu zbiorowościach (np. wg danych GUS na wsi co dziesiąta osoba, powyżej 15. roku życia legitymuje się wyższym wykształceniem, w mieście co piątą).

Analiza uzyskanych danych ankietowych pokazała, iż ogółem 8,2% kobiet legitymowało się wyższym wykształceniem (z tytułem magistra), wobec 5,2% w grupie mężczyzn (tab. 1). Kolejna grupa – 5,3% kobiet posiadała wykształcenie wyższe na poziomie licencjatu. Mężczyzn z tym poziomem wykształcenia było 3,9%. Niezmiennie w grupie mężczyzn był znaczący i wyższy niż w grupie kobiet odsetek osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym – 38,0%. Wykształcenie na poziomie podstawowym miał blisko co piątą mężczyzna i co czwarta ankietowana kobieta.

TABELA 1. Poziom wykształcenia ludności na obszarach wiejskich (2011)

TABLE 1. The level of education of the population at rural areas (2011)

	Wyższe magister	Wyższe licencjat	Średnie i policealne	Zawodowe	Gimnazjalne i podstawowe
Mężczyźni ogółem	5,2	3,9	28,3	38,0	24,7
Kobiety ogółem	8,2	5,3	32,9	24,7	30,7
Kobiety w wieku produkcyjnym	11,3	7,4	38,5	30,2	12,5

Źródło: Na podstawie Ankiety 2011.

Zbadano także poziom wykształcenia kobiet w wieku produkcyjnym. W tej grupie 11,1% kobiet miało najniższy (podstawowy lub niepełny podstawowy) poziom wykształcenia, 35,4% – średni, a 18,7% wykształcenie wyższe (w tym magisterskie 11,3% kobiet). Nieznacznie wyższy poziom wykształcenia ogólnego prezentowały kobiety w rodzinach rolniczych niż w rodzinach bezrolnych.

Wykształcenie zawodowe rolnicze na poziomie szkolnym posiadało prawie 6,0% ogółu kobiet zamieszkałych na wsi, w tym w rodzinach rolniczych była to prawie co dziesiąta kobieta. Większość kobiet kierowniczek gospodarstw rolnych nie miała wykształcenia rolniczego (71,1%), tym samym szkolnym wykształceniem rolniczym legitymowało się zaledwie 15,2% z nich, a kolejne 13,7% wykształceniem zdobyłym na kursach specjalistycznych (tab. 2).

TABELA 2. Wykształcenie rolnicze kierowników gospodarstw rolnych (%)

TABLE 2. Agricultural education of farms managers (%)

Wyszczególnienie	1996	2000	2005	2011
Kobiety – wykształcenie rolnicze				
Kursowe	23,9	21,5	13,6	13,7
Szkolne	14,5	17,1	17,9	15,2
Kierownicy bez wykształcenia rolniczego				
Kobiety	61,6	61,4	68,5	71,1
Mężczyźni	48,7	47,0	52,8	55,4

Źródło: Na podstawie Ankiety 1996, 2000, 2005, 2011.

Z punktu widzenia zmieniającej się rzeczywistości bardzo ważny jest nie tylko poziom zdobytego wykształcenia, lecz także zaangażowanie w podnoszenie kwalifikacji, szczególnie w odniesieniu do osób w wieku aktywności zawodowej. Podnoszenie kwalifikacji postrzegane jest w teorii ekonomii jako jedna z najważniejszych inwestycji w kapitał ludzki, który ma bezpośrednie przełożenie zarówno na poziom dochodów, jak i względnie mniejsze ryzyko utraty pracy. Jest ono szczególnie ważne w odniesieniu do osób w średnim i starszym wieku, od dawna aktywnych zawodowo. Należy podkreślić fakt, iż chociaż zjawisko to ma selektywny charakter, to na obszarach wiejskich odsetek takich osób zauważalnie wzrósł³. Chociaż w stosunku do miast poziom ten nadal jest dużo niższy, to dynamika zmian w zbiorowości wiejskiej była większa niż w zbiorowości miejskiej [Wrzochalska 2013, s. 166–168].

Tradycyjną formą kształcenia pozaszkolnego na obszarach wiejskich są wszelkiego rodzaju kursy. W latach 2005–2011 były one organizowane w co piątej ankietowanej wsi. Badania ankietowe IERiGŻ-PIB wykazały duże zainteresowanie ludności rolniczej tą formą edukacji. Nawet na kursach pozarolniczych jedna czwarta uczestników była członkiem rodziny rolniczej. W ponad połowie wsi zorganizowane były kursy czy też szkolenia skierowane do osób bezrobotnych. Odsetek ten

³ W roku 2013 w stosunku do roku 2000, w grupie wiekowej 20–24 lata niemalże dwukrotnie, a także w grupie wiekowej 30–39 lat – kilkakrotnie (z 0,3% do 2,7%). W miastach pow. 500 tys. wielkości te wynosiły w stosunku do grupy 20–24 lata wzrost odsetka aktywnych edukacyjnie z poziomu 53,0% w roku 2013 wobec 46,0% w roku 2000. Z kolei w grupie wiekowej 30–39 lat z 2,0% do 5,0%.

wzrósł znacząco o 16,6 p.p. w stosunku do poprzedniego okresu badań (2000–2005). Najbardziej powszechne były kursy komputerowe (zorganizowane w ponad jednej trzeciej liczby wsi). W co dziesiątej wsi zorganizowano dla bezrobotnych kursy języka angielskiego, kursy dotyczące zakładania własnej firmy i aktywnego poszukiwania pracy. Ogółem takimi działaniami (ogółem kursami) objęto blisko co czwarteo bezrobotnego [Wrzochalska 2014, s. 186]. Podkreślenia wymaga fakt, iż pomimo podjętych działań, ludność wiejska (w tym kobiety wiejskie) zgłaszały zapotrzebowanie na organizowanie większej liczby kursów i szkoleń, szczególnie dotyczących nowych form działalności, w tym uzyskiwania środków finansowych z funduszy UE, agroturystyki oraz ogólnego doradztwa ekonomicznego. Mniejsze zapotrzebowanie odnotowano na szkolenia związane bezpośrednio z produkcją rolniczą.

SZANSE ZATRUDNIENIA KOBIET NA OBSZARACH WIEJSKICH I W ROLNICTWIE

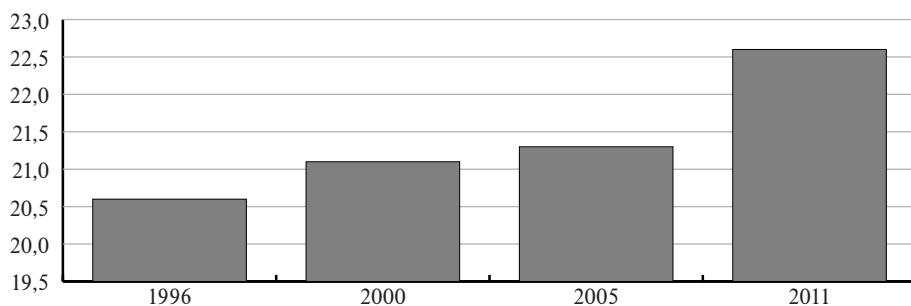
Jak już wspomniano, na obszarach wiejskich mieszka prawie 40% ogółu polskich kobiet. Nieco ponad połowa z nich jest w wieku produkcyjnym. Zapewnienie zatrudnienia tak licznej grupie osób jest trudne i jest problemem na wielu płaszczyznach. Należy podkreślić, iż sytuacja na wiejskim rynku pracy powiązana jest z ogólnymi problemami rynku pracy w Polsce. Niemniej jednak na terenach wiejskich występuje szereg swoistości. Już w pierwszych latach akcesji Polski do UE nastąpiły znaczące przekształcenia w funkcjonowaniu rolnictwa także na obszarach wiejskich, gdzie nastąpił proces coraz mniejszego uzależnienia od sektora rolnego. Na terenach wiejskich wzrastała liczba rodzin bezrolnych, a rolnictwo stwarza możliwość zatrudnienia coraz mniejszej liczbie osób.

Jednak ostatnie dwie dekady były okresem upowszechniania się w Polsce różnego rodzaju technologii informacyjnych i komunikacyjnych: komputerów osobistych, Internetu oraz telefonii komórkowej, co również miało istotny wpływ na rozwój obszarów wiejskich oraz stwarza nowe możliwości, także co do zatrudnienia. Przemiany gospodarcze w skali kraju powodują, że przeobrażeniu ulega również rola mężczyzny zarówno w funkcjach zawodowych, jak i społecznych, gdyż spada znaczenie i dochodowość zatrudnienia w wielu gałęziach przemysłu, a rośnie usług, gdzie z kolei więcej potencjalnych szans na zatrudnienie mają kobiety. Jednocześnie, jak już podkreślono, w ostatnich latach wzrósł poziom wykształcenia wiejskich kobiet, szczególnie w zakresie edukacji na poziomie wyższym i średnim. Jednak dostępność miejsc pracy wymagających wyższego wykształcenia na wsi jest relatywnie mała, a wykorzystanie tego potencjału jest ważnym wyzwaniem przede wszystkim dla wiejskiej społeczności. Niemniej jednak kobiety wiejskie są bardzo aktywne i nierzadko same tworzą sobie miejsca pracy. Dużą rolę odgrywa tu także możliwość uzyskiwania wsparcia w ramach programów UE skierowanych na te tereny. Należy podkreślić, iż w latach 2007–2013 nie było specjalnych działań programowych skierowanych do kobiet, a mimo to stanowiły one znaczący odsetek beneficjentów, zwłaszcza w działaniach umożliwiających założenie własnej firmy [Dobre praktyki beneficjentek PROW 2007–2013... 2013]. Przemiany demograficzne, w tym wspomniany już wcześniej, jasno zarysowany proces starzenia się społeczeństwa (przede wszystkim wzrost odsetka osób po 80. roku życia), będą

wymuszać także zorganizowanie opieki takim osobom (np. w domach opieki dziennych czy też stałych). Powinno to mieć wpływ na zaangażowanie wiejskich kobiet i tworzenie nowych miejsc pracy. Między innymi z tego powodu kobiety na obszarach wiejskich podejmują aktywność zarówno w tworzeniu własnych miejsc pracy, jak i włączają się w rozwój społeczności lokalnej czy też gminy.

Na obszarach UE około 42% z 26,7 mln osób zatrudnionych regularnie w rolnictwie to kobiety. Co najmniej jedno na pięć gospodarstw rolnych prowadzone jest przez kobietę. Z danych ankiety IERiGŻ-PIB wynika z kolei, że wśród ogółu rolniczek, będących w wieku produkcyjnym, zatrudnienie w gospodarstwie rolnym znalazło niemal dwie trzecie z nich. Stale w pełnym wymiarze pracowała co trzecia kobieta (zatrudniona w gospodarstwie). Podobny udział miały te zatrudnione sezonowo lub dorywczo. Nieco więcej kobiet pracowało stale w niepełnym wymiarze. Odmierna sytuacja występowała w rodzinach bezrolnych. Stale pracowało tu 50,4% kobiet w wieku produkcyjnym, kolejne 3,6% było zatrudnionych dorywczo lub sezonowo. Na terenach wiejskich wciąż występuje niedobór miejsc pozarolniczego zatrudnienia, a rolnictwo stwarza coraz mniej miejsc pracy.

W naszym kraju, podobnie jak w innych państwach UE, kobiety w 2011 roku kierowały 22,6% gospodarstw rolnych. Odsetek ten ulegał niewielkiemu zwiększeniu od początków lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku (rys. 2). Gospodarstwa te mieściły się przede wszystkim w grupie obszarowej 1–5 ha oraz 5–10 ha (tab. 3).

RYSUNEK 2. Udział kobiet wśród zarządzających gospodarstwami rolnymi

FIGURE 2. Share of women among managers of farms

Źródło: Na podstawie Ankiety 1992, 1996, 2000, 2005, 2011.

TABELA 3. Gospodarstwa kierowane przez kobiety

TABLE 3. Farms managed by women

Obszar UR w ha	Odsetek w grupie obszarowej ogółu gospodarstw rolnych			Struktura pionowa gospodarstw kierowanych przez kobiety		
	2000	2005	2011	2000	2005	2001
Ogółem	21,1	21,4	22,6	100,0	100,0	100,0
1–5	30,1	29,6	29,8	64,5	64,3	64,0
5–10	17,8	18,2	20,0	21,7	20,7	22,8
10–15	13,4	14,8	14,7	9,7	8,3	6,3
15 i więcej	6,3	8,3	9,8	4,1	6,7	6,9

Źródło: Na podstawie Ankiety 2000, 2005, 2011.

Średni obszar gospodarstwa prowadzonego przez kobietę w roku 2011 wynosił 5,8 ha UR, wobec średniego obszaru zarządzanego przez mężczyznę 10,7 ha UR. Nie wszystkie kobiety kierujące gospodarstwami rolnymi zatrudnione były wyłącznie w swoim gospodarstwie rolnym – prawie co trzecia z nich łączyła to zajęcie z pracą poza gospodarstwem. Odsetek ten uległ zwiększeniu w stosunku do roku 2000 o 8,5 p.p., w stosunku do roku 2005 – o 2,4 p.p.

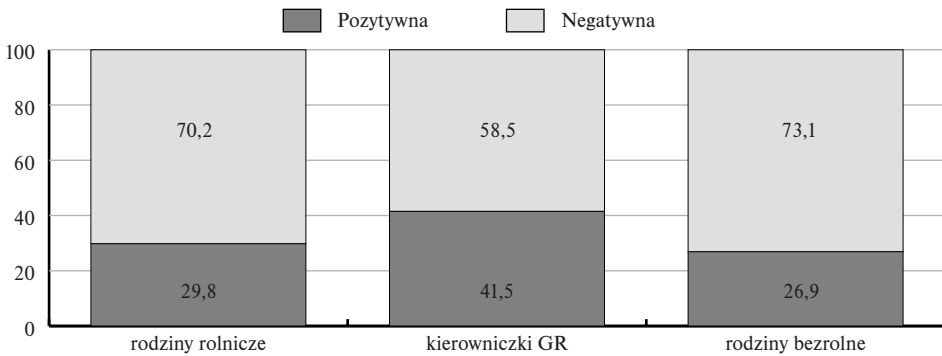
W roku 2011 wśród kobiet zatrudnionych wyłącznie w swoim gospodarstwie rolnym w pełnym wymiarze pracowało 41,5%. Kolejne 30,2% kobiet kierowniczek zatrudnionych wyłącznie w gospodarstwie, pracowało w nim stale w niepełnym wymiarze.

OCENA I SKALA POTRZEB KOBIET NA OBSZARACH WIEJSKICH

Z przeprowadzonych we wcześniejszym okresie badań (informacje zebrane w badaniu ankietowym w roku 2005) wynikało, iż większość wiejskich kobiet była zadowolona, że ich miejscem zamieszkania jest wieś. Kobiety te dostrzegały znaczącą poprawę ich ogólnej sytuacji w ostatnich latach. Relatywnie duża grupa kobiet wiązała też przyszłość swoich dzieci z obszarami wiejskimi [Wrzochalska 2011, s. 81–82]. Niezależnie od tych pozytywnych sygnałów, należy podkreślić, iż już w pierwszych latach po akcesji Polski do UE nastąpiły znaczące przekształcenia w funkcjonowaniu rolnictwa i na obszarach wiejskich, gdzie nastąpił proces coraz mniejszego uzależnienia od sektora rolnego. Dlatego też w roku 2011, już w szerszym zakresie tematycznym, zebrano opinie kobiet odnośnie do ich potrzeb, oczekiwań oraz problemów, jakie spotykają w swoim życiu i pracy na obszarach wiejskich. Tym samym starano się uzyskać informacje o rodzaju rozwiązań koniecznych, by kobiety chciały mieszkać na wsi.

Zdecydowana większość kobiet wiejskich (blisko dwie trzecie) była zdania, że w roku 2011 w porównaniu z rokiem 2005 ich sytuacja nie uległa zmianie, co piąta kobieta wiejska uznała, iż kobietom jest lepiej żyć i mieszkać na wsi niż kilka lat wcześniej. Tylko co dziesiąta była zdania, że jest gorzej. Bardziej niezadowolone były kobiety z rodzin bezrolnych: 15,5% z nich tak uważało. Jako główny problem wskazały przede wszystkim brak pracy i możliwości jej znalezienia, co szczególnie dotyczyło młode osoby, które nierzadko zmuszone były szukać zatrudnienia poza krajem. Wskazywały także na niedostateczny rozwój infrastruktury społecznej, który również przekłada się na uciążliwość codziennego życia kobiet na obszarach wiejskich. Przeprowadzone badania wykazały, iż respondentki, które uznały, że jest im lepiej (niż w roku 2005), uważały, iż kobiety stały się bardziej niezależne, jest więcej kobiet „na stanowiskach” i kobiet aktywnych społecznie. Podkreślały też, że praca w gospodarstwie stała się lżejsza i jest jej po prostu mniej. W ich ogólnej ocenie, na obszarach wiejskich żyje się lepiej niż przed wejściem do UE.

Ogółem 28,4% kobiet wiejskich stwierdziło, że polityka państwa sprzyja poprawie sytuacji kobiet wiejskich. Lepiej politykę państwa w tych kwestiach oceniły kobiety powiązane z rolnictwem, szczególnie kierowniczeki gospodarstw rolnych (GR) – 41,5% z nich uważało, że polityka państwa sprzyja wiejskim kobietom (rys. 3).

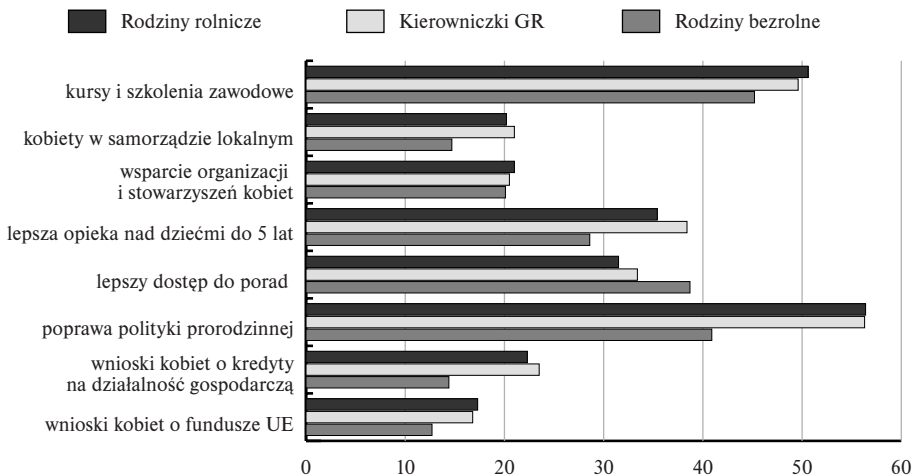
RYSUNEK 3. Opinie wiejskich kobiet – polityka państwa (I)

FIGURE 3. Opinions of rural women – state policy (I)

Źródło: Na podstawie Ankiety 2011.

Blisko połowa wiejskich kobiet uznała, iż w zakresie polityki państwa ważne są kwestie polityki prorodzinnej oraz zapewnienie kobietom kursów i szkoleń zawodowych, ponieważ ich oferta jest niewystarczająca i nie zaspokaja potrzeb. Jedna trzecia wskazań dotyczyła także zapewnienia lepszego dostępu do porad i możliwości zorganizowania lepszej opieki nad najmłodszymi dziećmi, co piąte wskazanie dotyczyło zapewnienia wsparcia stowarzyszeniom i organizacjom kobiecym (rys. 4).

Jako główną szansę pozostania na wsi kobiety wskazały możliwość znalezienia pracy zarobkowej (szczególnie ważne było to dla kobiet z rodzin bezrolnych) oraz polepszenie dostępu do lekarzy specjalistów i zorganizowania opieki nad dziećmi. Ponad jedna trzecia kobiet powiązanych z rolnictwem uważała, iż taką szansę zapewni zwolnienie kobiet z prac w gospodarstwie (rys. 5).

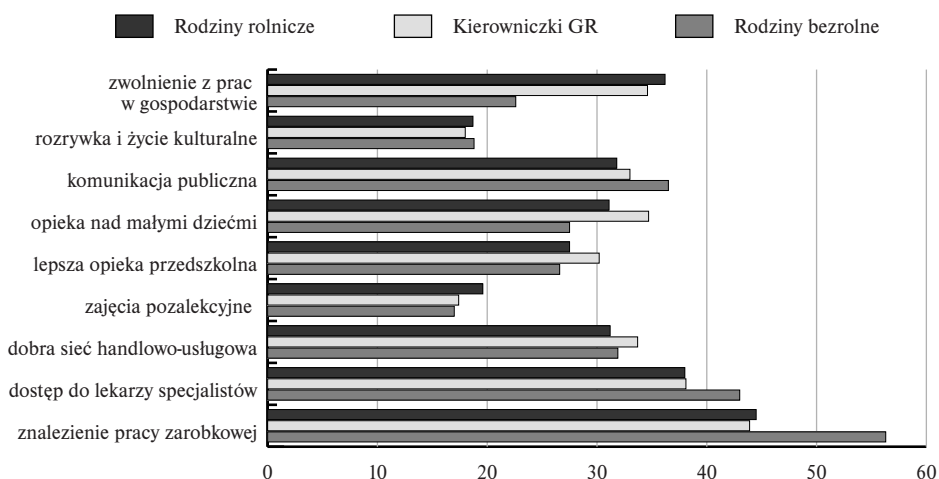

RYSUNEK 4. Opinie wiejskich kobiet – polityka państwa (II)

FIGURE 4. Opinions of rural women – state policy (II)

Źródło: Na podstawie Ankiety 2011.

RYSUNEK 5. Opinie wiejskich kobiet na temat czynników wpływających na decyzję o ich pozostaniu na obszarach wiejskich

FIGURE 5. Opinions of rural women regarding factors influencing their decision on living in rural areas

Źródło: Na podstawie Ankiety 2011.

PODSUMOWANIE

Nieco ponad połowa polskich kobiet mieszkających na obszarach wiejskich jest w wieku produkcyjnym. Zapewnienie zatrudnienia tak licznej grupie osób jest trudne i jest problemem na wielu płaszczyznach. Upodabnianie się środowiska wiejskiego do miejskiego, w tym wyraźnie zarysowany proces starzenia się społeczeństwa oraz znaczący wzrost poziomu wykształcenia przede wszystkim kobiet wiejskich, stwarza nowe uwarunkowania i możliwości.

Brak miejsc pozarolniczego zatrudnienia na terenach wiejskich oraz fakt, iż rolnictwo nie stwarza wystarczającej liczby nowych miejsc pracy, może wyznaczać ważny kierunek rozwoju edukacji umożliwiające poszukiwanie zatrudnienia w różnych formach, w tym też zatrudnienia na odległość, co także może się przełożyć na wzrost aktywności kobiet. Należy podkreślić, że ze względu na strukturę pokoleniową rodzin wiejskich, kobiety na obszarach wiejskich mają relatywnie więcej czasu dla siebie i swojego własnego rozwoju osobowego czy też podnoszenia kwalifikacji niż kobiety w miastach.

Szczególnie fakt, iż kobiety na obszarach wiejskich w Polsce są lepiej wykształcone niż mężczyźni oraz że odsetek kobiet legitymujących się wykształceniem wyższym i pomaturalnym stale wzrasta, rysuje wyraźną potrzebę wykorzystania tego potencjału. Potencjał ekonomiczny i społeczny kobiet (w tym aspiracje edukacyjne) mogą mieć wpływ na to, że to głównie kobiety będą liderami przemian w wielu dziedzinach.

Przeprowadzone analizy zebranego w badaniu ankietowym materiału uwidoczniły pozytywne zmiany w zakresie pracy kobiet w gospodarstwach rolnych. Pomimo to gospodarstwa kierowane przez kobiety to relatywnie niezmierny niższy odsetek

wśród ogółu gospodarstw rolnych w kraju, są też nadal znacznie mniejsze obszary niż te kierowane przez mężczyzn.

Podkreślenia wymaga również informacja uzyskana od samych badanych, iż kobiety związane z rolnictwem są bardziej zadowolone ze zmieniającej się rzeczywistości. Ponad 40% kierowniczek gospodarstw rolnych wskazuje, że polityka państwa sprzyja poprawie sytuacji kobiet na obszarach wiejskich. Co piąta kobieta z rodzin rolniczych oraz z rodzin bezrolnych uznała, że sytuacja kobiet na obszarach wiejskich w analizowanym okresie uległa poprawie. Najwięcej z tych kobiet uważa, iż kobiety stały się bardziej niezależne, jest ich więcej na wyższych stanowiskach i są też coraz bardziej aktywne społecznie. Tym samym często same przejmują inicjatywę w odniesieniu do działań mających na celu poprawę swej sytuacji, co nie zmienia jednak tego, iż oczekują one wsparcia i poprawy polityki państwa, przede wszystkim polityki prorodzinnej.

BIBLIOGRAFIA

- Dobre praktyki beneficjentek PROW 2007–20143. Przykłady projektów zrealizowanych przez kobiety na obszarach wiejskich.* Listopad 2013, CDR, Brwinów.
- Rocznik Demograficzny, 2012: GUS, Warszawa.
- Sawicka J., 2008: *Sytuacja kobiet wiejskich na rynku pracy*, t. II. Warszawa.
- Wrzochalska A., 2010: Kobiety kierujące gospodarstwami rolnymi. *Komunikaty, Raporty, Ekspertyzy*, z. 542, IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Wrzochalska A., 2012: Rolijata na zhenite v selskite rajoni v Polsha. *Agricultural Economics and Management* nr 4/2012. Agricultural Academy, Sofia, s. 77–85.
- Wrzochalska A., 2011: Kobiety wiejskie – praca i warunki bytu. *Zeszyty Naukowe UW MSC* nr 32 – Społeczeństwo polskie wczoraj i dziś. Monografie i Studia, Warszawa.
- Wrzochalska A., 2012: Współczesne społeczeństwo wiejskie w świetle osiąganego poziomu wykształcenia i korzystania z technologii cyfrowych. *SERiA, Roczniki Naukowe*, tom XIV, zeszyt 3, Warszawa–Poznań–Białystok.
- Wrzochalska A., 2013: Kobiety kierowniczki gospodarstw rolnych w UE. [w:] Chmieliński P., Dudek M., Karwat-Woźniak B., Wrzochalska A., Maksymenko A., Krupin V., *Cechy społeczno-demograficzne i aktywność ekonomiczna kierowników gospodarstw rolnych*. Raport Programu Wieloletniego 2011–2014 nr 84, IERiGŻ-PIB, Warszawa, s. 39–55.
- Wrzochalska A., 2013: Razvitje na choveshkija kapital v selskite rajoni na Polsha sled prisjedinijavaneto j kym Evropejskija Syjuz, IAFE-NRI, Agraren Universitet-Plovdiv, Warszawa–Plovdiv.
- Wrzochalska A., 2014: Kapitał ludzki na obszarach wiejskich w Polsce dziesięć lat po wejściu do Unii Europejskiej. [w:] *Osiągnięcia i wyzwania w gospodarce żywnościowej oraz na obszarach wiejskich w 10 lat po rozszerzeniu UE*, A. Kowalski, M. Wigier i M. Dudek (red. nauk.). Raport Programu Wieloletniego 2011–2014 nr 123, Warszawa, s. 178–192.

THE ROLE OF WOMEN IN THE RURAL AREAS

Abstract: A significant share of Polish women lives at rural areas. Most of them are satisfied with living in the countryside and recognise a significant improvement in the general socio-economic situation of rural areas, that has occurred recently. It should be noted that alongside this positive opinion, there have been significant transformations in the functioning of agriculture and rural areas in the first years of the Polish accession to the EU and that the rural economy is becoming less and less dependent on the agricultural sector. In rural areas the number of non-farming families is increasing, and agriculture as a source of employment is decreasing for rural inhabitants. The paper analysis the changes in selected socio-demographic characteristics and the level of education of the rural population as well as the characteristics of farms run by women. It also attempts to assess the current situation and the role of women in rural areas.

Key words: rural areas, women, agriculture